



PÁPEŽSKÁ RADA
NA PODPORU NOVEJ EVANJELIZÁCIE

DIREKTÓRIUM PRE KATECHÉZU





**PÁPEŽSKÁ RADA
NA PODPORU NOVEJ EVANJELIZÁCIE**

**DIREKTÓRIUM
PRE KATECHÉZU**

**Spolok svätého Vojtecha
Trnava 2022**

© Libreria Editrice Vaticana, 2020

© Konferencia biskupov Slovenska, 2022

© Spolok sv. Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., Trnava 2022

ISBN 978-80-8161-512-2

SKRATKY

Okrem skratiek kníh Svätého písma a dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu, ktoré sú citované v tomto texte Direktória, uvádzame aj skratky najviac citovaných dokumentov v poznámkach. Pre úplný prehľad všetkých dokumentov pozri *Zoznam citovaných dokumentov*.

SVÄTÉ PÍSMO

<i>Am</i>	Kniha proroka Amosa
<i>Bar</i>	Kniha proroka Barucha
<i>Dt</i>	Kniha Deuteronómium
<i>Ef</i>	List Efezanom
<i>Ex</i>	Kniha Exodus
<i>Flp</i>	List Filipanom
<i>Gal</i>	List Galaťanom
<i>Gn</i>	Kniha Genezis
<i>Hebr</i>	List Hebrejom
<i>Iz</i>	Kniha proroka Izaiáša
<i>Jn</i>	Evanjelium podľa Jána
<i>1 Jn</i>	Prvý Jánov list
<i>Jer</i>	Kniha proroka Jeremiáša
<i>Joz</i>	Kniha Jozue
<i>Kol</i>	List Kolosanom
<i>1 Kor</i>	Prvý list Korintťanom
<i>1 Kr</i>	Prvá kniha kráľov
<i>Lk</i>	Evanjelium podľa Lukáša
<i>Mk</i>	Evanjelium podľa Marka
<i>Mt</i>	Evanjelium podľa Matúša
<i>Múd</i>	Kniha múdrosti
<i>Oz</i>	Kniha proroka Ozeáša
<i>1 Pt</i>	Prvý Petrov list

2 Pt	Druhý Petrov list
Prís	Kniha prísloví
Rim	List Rimanom
Sk	Skutky apoštolov
Sof	Kniha proroka Sofoniáša
1 Sol	Prvý list Solúnčanom
1 Tim	Prvý list Timotejovi
2 Tim	Druhý list Timotejovi
Zjv	Zjavenie apoštola Jána
Ž	Kniha žalmov

DOKUMENTY DRUHÉHO VATIKÁNSKEHO KONCILU

AA	<i>Apostolicam actuositatem</i>
AG	<i>Ad gentes</i>
CD	<i>Christus Dominus</i>
DV	<i>Dei Verbum</i>
GE	<i>Gravissimum educationis</i>
GS	<i>Gaudium et spes</i>
LG	<i>Lumen gentium</i>
NA	<i>Nostra aetate</i>
OE	<i>Orientalium ecclesiarum</i>
OT	<i>Optatam totius</i>
PO	<i>Presbyterorum ordinis</i>
SC	<i>Sacrosanctum concilium</i>
UR	<i>Unitatis redintegratio</i>

ĎALŠIE SKRATKY

AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis</i>
AL	<i>Amoris laetitia</i> (František)
ASS	<i>Acta Sanctae Sedis</i>
KKC	<i>Katechismus Katolíckej cirkvi</i>

- CCEO *Kódex kánonov východných cirkví*
CCL *Corpus Christianorum – Series Latina*
CHV *Christus vivit* (František)
CIC *Kódex kánonického práva*
CT *Catechesi tradendae* (Ján Pavol II.)
DGC *Všeobecné direktórium pre katechizáciu* (1997)
EG *Evangelii gaudium* (František)
EN *Evangelii nuntiandi* (Pavol VI.)
PG *Grécka patrológia* (J. P. Migne)
PL *Latinská patrológia* (J. P. Migne)
OICA *Obrad kresťanskej iniciácie pre dospelých*

PREZENTÁCIA

V posledných desaťročiach cestu katechézy ovplyvnila apoštolská exhortácia *Catechesi tradendae*. Tento text predstavuje nielen prejdenú cestu obnovy od Druhého vatikánskeho ekumenického koncilu, ale je aj syntézou prístupu mnohých biskupov z celého sveta, ktorí sa zišli na synode v roku 1977. Katechéza podľa slov dokumentu „smeruje k dvojakému cieľu: podporiť dozrievanie počiatkovej viery a vychovávať skutočného Kristovho učeníka prostredníctvom hlbšieho a systematického poznania osoby a poslstva Pána Ježiša Krista“¹. Je to namáhavá úloha, ktorá nedovoľuje prísne špecifikovať rozdielne fázy, ktoré so sebou prináša katechetický proces. Akokoľvek, cieľ, aj keď je náročný, ostáva nezmenený predovšetkým v kultúrnom kontexte týchto desaťročí. Cieľom katechézy stále s odvolaním sa na to, čo napísal sv. Ján Pavol II., „však ostáva s Božou pomocou rozvíjať ešte počiatkovú vieru, podnecovať ju naplno a každodenne napomáhať kresťanskému životu veriacich každého veku. Veď ide v rovine poznania a v živote o vzrast semena viery, vloženého Duchom Svätým pri prvom ohlasovaní a účinne odovzdaného svätým krstom“². Týmto spôsobom katechéza zostáva vštepená do pevnej tradície, ktorá charakterizovala dejiny kresťanstva od jeho počiatkov. Ona ostáva ako typická formačná aktivita Cirkvi, ktorá pri rešpektovaní rozličných vekových skupín veriacich sa snaží evanjelium Ježiša Krista ukazovať ako vždy aktuálne, aby bolo podporou pre dôsledné svedectvo.

1 CT 19.

2 CT 20.

Toto *Direktórium pre katechézu* pokračuje v dynamike kontinuity s dvoma predchádzajúcimi. Dňa 18. marca 1971 sv. Pavol VI. schválil *Všeobecné katechetické direktórium*, ktoré vypracovala Kongregácia pre klerikov. Toto direktórium bolo prvé, ktoré systematizovalo učenie vychádzajúce z Druhého vatikánskeho koncilu.³ Nemôžeme zabudnúť, že sv. Pavol VI. považoval toto koncilové učenie za „veľký katechizmus moderných čias“⁴. Dekrét *Christus Dominus* ponúka presné a prezieravé indikácie v súvislosti s katechézou. Konciloví otcovia uviedli: „Kresťanskú náuku majú biskupi predkladať spôsobom zodpovedajúcim potrebám čias, teda tak, aby dala odpoveď na ťažkosti a problémy, ktoré dnešných ľudí najväčšmi trápia a znepokojujú. (...) Nech sa usilujú pri hlásaní kresťanskej náuky používať rozmanité prostriedky, ktoré sú dnes naporúdzi, a to predovšetkým kázanie a vyučovanie katechizmu – ktoré majú vždy prvé miesto (...). Nech biskupi bedlia, aby sa katechetické vyučovanie s horlivosťou poskytovalo tak deťom, dospelým a mládeži, ako aj dospelým. Jeho cieľom je, aby sa pomocou náuky viera stala živou, uvedomenou a činorodou. Nech pritom dbajú, aby sa zachoval správny spôsob a vhodný postup, a to nielen čo sa týka preberanej látky, ale aj povahy, schopnosti, veku a životných podmienok poslucháčov, a aby sa toto vyučovanie zakladalo na Svätom písme, Tradícii, liturgii, na učiteľskom úrade a na živote Cirkvi. Okrem toho nech sa starajú, aby sa katechéti na svoju úlohu náležite pripravili, a teda aby dôkladne poznali učenie Cirkvi a osvojili si psychologické zákonitosti i pedagogické disciplíny z teoretickej aj praktickej

3 Porov. CD 44.

4 Pavol VI., *Príhovor členom Prvého generálneho zhromaždenia Konferencie biskupov Talianska* (23. júna 1966), in *Insegnamenti di Paolo VI, IV.* (1967).

stránky. Nech sa tiež pričinia o to, aby sa obnovila, prípadne zlepšila príprava dospelých katechumenov.⁵

Ako môžeme vidieť, toto učenie obsahuje normatívne kritériá na neustálu obnovu katechézy, ktorá nemôže ostať aktivitou odtrhnutou od historického a kultúrneho kontextu, v ktorom sa uskutočňuje. Rukolapným znamením toho je fakt, že prvým dôsledkom bolo zriadenie Medzinárodnej rady pre katechézu 7. júna 1973. Ide o orgán, prostredníctvom ktorého rozliční odborníci z celého sveta pomáhajú kompetentnému dikastériu spoznávať rôzne inštalácie prítomné v cirkvách, aby tak bola katechéza čoraz viac v súlade s cirkevným, kultúrnym a historickým kontextom.

Na tridsiate výročie koncilu, 11. októbra 1992, zverejnil sv. Ján Pavol II. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Podľa jeho slov „tento katechizmus nechce nahradiť miestne katechizmy (...). Má za cieľ podnietiť a pomôcť zostaviť nové miestne katechizmy, ktoré majú prihliadať na rôzne situácie a kultúry“⁶. Prirodzeným pokračovaním bola publikácia *Všeobecného direktória pre katechézu* 15. augusta 1997. Pred očami máme veľkú prácu, ktorá sa vykonala po tejto publikácii. Široký a diferencovaný svet katechézy našiel ďalšiu pozitívnu provokáciu, aby tak dal život novým štúdiám, ktoré umožnili lepšie pochopiť pedagogickú a formačnú nevyhnutnosť katechézy, predovšetkým vo svetle obnovenej interpretácie katechumenátu. Mnohé biskupské konferencie vďaka novovznikajúcim inštitúciám prišli s novými spôsobmi katechézy pre rozdielne vekové skupiny. Od detí po dospelých, od mladých po rodiny. Videli sme ďalšie obnovenie katechézy.

5 CD 13 – 14.

6 Ján Pavol II., apoštolská konštitúcia *Fidei depositum* (11. októbra 1992), IV.

Dňa 23. marca 2020 pápež František schválil nové *Directorium pre katechézu*, ktoré máme tú česť a zodpovednosť predstaviť Cirkvi. Znamená ďalšiu etapu dynamickej obnovy, ktorú uvádza do života katechéza. Okrem toho katechetické štúdie a neustála snaha biskupských konferencií umožnili dosiahnuť veľmi významné ciele pre život Cirkvi a dozrievanie veriacich, čo si vyžaduje novú systematickú úpravu.

Krátke nazretie do histórie ukazuje, že každé direktorium vzniklo po publikovaní niekoľkých dôležitých dokumentov magistéria. Prvé sa odvolávalo na koncilové učenie; druhé na *Katechismus Katolíckej cirkvi* a naše direktorium na synodu o novej evanjelizácii pri odovzdávaní kresťanskej viery v spojení s apoštolskou exhortáciou pápeža Františka *Evangelii gaudium*. V spomínaných troch textoch sú vždy prítomné spoločné potreby, ktorými sú cieľ a úlohy katechézy, zatiaľ čo každý jeden je charakteristický zmeneným historickým kontextom a aktualizáciou magistéria. Medzi prvým a druhým direktoriom prešlo 26 rokov; medzi druhým a našim 23 rokov. Z niektorých uhlov pohľadu táto chronológia ukazuje potrebu historickej dynamiky, ktorej musíme čeliť. Hlbší pohľad na kultúrny kontext môže poukázať na nové problematiky, ktoré je Cirkev povolaná žiť; osobitným spôsobom na dve. Prvou je fenomén digitálnej kultúry, ktorá so sebou prináša druhú – implikáciu, globalizáciu kultúry. Jedna s druhou sú tak úzko prepojené, že sa navzájom ovplyvňujú a produkujú fenomény, ktoré zvyrazňujú radikálnu zmenu v životoch ľudí. Zdá sa, že potrebu formácie, ktorá by zameriavala pozornosť na jednotlivú osobu, často zatienujú nastolené globálne modely. Pokušenie prispôbiť sa formám medzinárodnej homologácie je rizikom, ktoré sa nemôže podceňiť predovšetkým v kontexte formácie života viery.

Tá sa totiž odovzdáva medziľudským stretnutím a živí sa v kruhu komunity. Potreba vyjadriť vieru liturgickou modlitbou a svedčiť o nej silou lásky nám nastoľuje požiadavku doriešenia návrhov, aby sme znovu získali pôvodnú jednotu byť kresťanmi. Ona nachádza svoj základ v Božom slove ohlasovanom a odovzdávanom Cirkvou so živou Tradíciou, ktorá vie v sebe prijať staré i nové (porov. Mt 13, 52) generácií veriacich roztratených v každej časti sveta.

Cirkev počas desaťročí po Druhom vatikánskom koncile sa viackrát vrátila k uvažovaniu nad veľkým poslaním, ktoré jej Kristus zveril. Túto evanjelizačnú misiu mimoriadne ovplyvnili dva dokumenty: sv. Pavol VI. svojou apoštolskou exhortáciou *Evangelii nuntiandi* a pápež František apoštolskou exhortáciou *Evangelii gaudium* ukazujú cestu, na ktorej niet ospravedlnenia z každodenného úsilia veriacich pri evanjelizácii. „Cirkev je tu pre hlásanie evanjelia“⁷, zdôraznil sv. Pavol VI. „Ja som misia“⁸, opakuje s rovnakou jasnosťou pápež František. Niet výhovoriek, čo by mohli narušiť pohľad na zodpovednosť, ktorá spája každého veriaceho jednotlivca a celú Cirkev. Úzke puto medzi evanjelizáciou a katechézou sa teda stáva charakteristickým rysom tohto direktória. Ono ponúka cestu, na ktorej je intímne zjednotené ohlasovanie *kerygmy* a jej dozrievanie.

Kritérium, ktoré nás viedlo k reflexii a napísaniu direktória, nachádza svoj základ v slovách pápeža Františka: „Znovu sme objavili, že aj v katechéze základnú úlohu má prvé ohlásenie, čiže kerygma, ktorá musí stáť v centre evanjelizačného úsilia (...). Keď hovoríme, že toto ohlasovanie je ‚prvé‘, neznamená to, že stojí na začiatku

7 EN 14.

8 EG 273.

a potom sa naň zabudne alebo že je možné ho nahradiť inými obsahmi, ktoré ho prevyšujú. Je prvým v kvalitatívnom zmysle, pretože je hlavným ohlasovaním, teda tým, ktoré treba vždy znovu rozličnými spôsobmi počúvať a stále nanovo ohlasovať počas katechézy, rozličnými formami, vo všetkých etapách a vo všetkých situáciách (...). Nesmieme si myslieť, že v katechéze je možné opustiť kerygmu a uprednostniť formáciu, ktorá by mala byť ,solídnejšia'. Niet nič solídnejšieho, hlbšieho, istejšieho, konzistentnejšieho a múdrejšieho ako práve toto ohlasovanie. Celá kresťanská formácia je predovšetkým prehĺbením kerygmy, ktorá sa v nej čoraz viac a lepšie utužuje; bez prestania osvetľuje katechetickú prácu a zároveň umožňuje správne pochopiť význam akejkoľvek témy preberanej v katechéze. Je to ohlasovanie, ktoré zodpovedá túžbe po nekonečne, nachádzajúcej sa v každom ľudskom srdci.“⁹

Primát kerygmy, ktorý nás vedie ku kerygmatickej katechéze, neoberá o hodnotu mystagógiu ani svedectvo o láske. Iba vonkajšia vízia by mohla viesť k označeniu prvotného ohlasovania ako členitého príhovoru, ktorým máme presvedčiť účastníka rozhovoru. Ohlasovanie evanjelia je svedectvom o stretnutí, ktoré umožňuje nepohnute sledovať očami Ježiša Krista, Božieho Syna vteleného do ľudských dejín, aby tak završil zjavenie spásonosnej lásky Otca. Počnúc týmto srdcom viery *lex credendi* prepúšťa miesto *lex orandi* a spoločne naplňujú životný štýl veriaceho svedectvom lásky, ktoré robí ohlasovanie uveriteľným. Každý je totiž zatahnutý do procesu realizácie seba samého, ktorý vedie k nájdeniu poslednej a definitívnej odpovede na otázku o zmysle života.

9 EG 164 – 165.

Tri časti *Direktória pre katechézu* spracovávajú cestu katechézy z pohľadu primátu evanjelizácie. Biskupi, ktorí sú prvými adresátmi tohto dokumentu, spoločne s biskupskými konferenciami, komisiami pre katechézu a početnými katechétmi a katechétkami budú mať možnosť overiť toto systematické spracovanie. Táto práca viedla k tomu, aby jasne vynikol cieľ katechézy, ktorým je stretnutie so živým Pánom, ktorý premieňa život. Proces katechézy bol opísaný zdôrazňujúc existenciálnu podstatu a zasahuje rozličné kategórie ľudí v ich životnom prostredí. Široký priestor je venovaný téme formácie katechétov, pretože sa zdá, že je veľmi naliehavé oživiť ich službu v kresťanskej komunite. Okrem toho iba katechéti, ktorí žijú svoju službu ako povolanie, prispievajú k efektívnosti katechézy. A keďže katechéza sa realizuje vo svetle stretnutia, má v sebe veľkú zodpovednosť pri spolupráci na inkulturácii viery. Vďaka tomuto procesu je tu priestor na vytváranie nového jazyka a metodológie, ktoré v pluralite svojich výrazov ešte viac zvýrazňujú bohatstvo univerzálnej Cirkvi.

Pápežská rada na podporu novej evanjelizácie, v ktorej kompetencii je katechéza od 16. januára 2013, si publikáciou *motu proprio Fides per doctrinam* je vedomá, že *Direktorium pre katechézu* je nástrojom, ktorý je stále možné zdokonaľiť. Nerobí si nárok na úplnosť, pretože vo svojej podstate je určené partikulárnym cirkvám, aby sme ich povzbudili a podporili pri vytváraní ich vlastného direktória. Na napísaní tohto direktória sa podieľali rôzni odborníci, čo je obrazom univerzálnosti Cirkvi. Okrem toho bolo v jednotlivých redakčných fázach podrobené názoru viacerých biskupov, kňazov a katechétov. Do tejto namáhavej práce sa zapojili muži i ženy a veríme, že tak môže byť platným príspevkom pre aktuálnu situáciu. Všetkým patrí naše osobné poďakovanie a vďačnosť za to

množstvo práce, ktorú vykonali kompetentne, bezplatne a s radosťou.

Šťastnou náhodou sa schválenie tohto direktória uskutočnilo v deň liturgickej spomienky na sv. Turibia z Mongroveja (1538 – 1606). Bol to svätec, pravdepodobne málo známy, ktorý však významne prispel k evanjelizácii a katechizácii. Kráčajúc po stopách sv. Ambróza, tento laik a vynikajúci právnik, ktorý sa narodil na Majorke v šľachtickej rodine, formoval sa na univerzitách vo Valladolide a v Salamance, kde aj vyučoval, bol ako predseda súdu na Granade vysvätený za biskupa a pápež Gregor XIII. ho poslal do Limy v Peru. Svoju biskupskú službu chápal ako službu evanjelizácie a katechizácie. Odvolávajúc sa na Tertuliána, veľmi rád opakoval: „Kristus je pravda, nie zvyklosť.“ Zdôrazňoval to predovšetkým v súvislosti s dobyvatelmi, ktorí utláčali domorodých obyvateľov v mene kultúrnej nadradenosti, a kňazmi, ktorí nemali odvahu brániť osud najslabších. Bol neúnavným misionárom, ktorý navštevoval územia svojej cirkvi a hľadal predovšetkým domorodých obyvateľov, aby im ohlasoval Božie slovo jednoduchým a pochopiteľným jazykom. Počas dvadsiatich piatich rokov svojej biskupskej služby zorganizoval diecézne a provinciálne synody. Stal sa katechétom a pre domorodých obyvateľov Južnej Ameriky vydal prvé katechizmy v španielskom jazyku, kečuánskom jazyku a aymarskom jazyku. Jeho evanjelizačné dielo prinieslo neočakávané ovocie a tisíce domorodcov prijalo vieru vďaka tomu, že v skutkoch lásky biskupa stretli Krista. Práve on udelil sviatosť birmovania dvom svätcom Cirkvi: Martinovi z Porresu a Ružene Limskej. V roku 1983 ho sv. Ján Pavol II. vyhlásil za patróna latinskoamerického episkopátu. A pod ochranu tohto veľkého katechéta sa zveruje aj nové *Direktórium pre katechézu*.

Pápež František napísal, že „Duch Svätý svätosť rozlieva všade, na svätý ľud verný Bohu (...). Páči sa mi vidieť svätosť v ľude trpezlivého Boha: v rodičoch, ktorí s veľkou láskou vychovávajú svoje deti; v mužoch a ženách, ktorí pracujú, aby domov priniesli chlieb; v chorých, v staručkých rehoľníčkach, ktoré sa stále usmievaajú. V tejto stálosti kráčania vpred, v každodennom nasledovaní vidím svätosť zápasiacej Cirkvi. Je to mnoho ráz svätosť ‚vedľajších dverí‘, tých, ktorí žijú medzi nami a sú odrazom Božej prítomnosti (...). Všetci sme povolani byť svätými tak, že budeme žiť s láskou a ponúkať vlastné svedectvo v zamestnaniach všedného dňa, tam, kde sa každý nachádza. Si zasvätená alebo zasvätený? Buď svätý(á) tak, že s radosťou prežíváš svoje zasvätenie. Žiješ v manželstve? Buď svätý(á) tak, že miluješ a staráš sa o svojho manžela a o svoju manželku, ako Kristus o Cirkev. Si robotník? Buď svätý tak, že poctivo a kompetentne konáš svoju prácu v službe bratom. Si rodič alebo starý rodič? Buď svätý tak, že trpezlivo učíš deti nasledovať Ježiša. Máš autoritu? Buď svätý tak, že sa zasadzuješ za spoločné dobro a vzdávaš sa osobných záujmov“¹⁰.

Svätosť je kľúčovým slovom, ktoré môžeme vysloviť v súvislosti s predstavením nového *Direktória pre katechézu*. Ona sa stáva zvestovateľkou celoživotného programu, ktorý majú nasledovať vytrvalo a verne aj katechéti. Na tejto náročnej ceste však nie sú sami. Cirkev v každej časti sveta môže predstaviť vzory katechetov a katechetok, ktorí dosiahli svätosť a dokonca mučeníctvo v každodennom prežívaní ich služby. Ich svedectvo je plodné a ešte aj dnes umožňuje byť presvedčený, že každý z nás môže nasledovať toto dobrodružstvo, aj keď služba

10 Pápež František, apoštolská exhortácia *Gaudete et exsultate* (19. marca 2018), 6 – 7. 14.

katechétu sa niekedy odohráva ticho, namáhavo a niekedy aj nevďačne.

Vo Vatikáne 23. marca 2020

liturgická spomienka na sv. Turibia z Mongroveja

+ SALVATORE FISICHELLA
titulárny arcibiskup Voghenza
predseda

+ JOSÉ OCTAVIO RUIZ ARENAS
emeritný arcibiskup Villavicencio
sekretár

ÚVOD

1. Katechéza patrí k najširšiemu procesu obnovy, ktorú je povoláná realizovať Cirkev, aby tak bola verná príkazu Ježiša Krista vždy a všade ohlasovať jeho evanjelium (porov. Mt 28, 19). Katechéza vo svojej prirodzenosti sa zúčastňuje na evanjelizačnom úsilí. Viera je tak podporovaná neustálym dozrievaním, aby sa mohla prejaviť v životnom štýle, ktorý má charakterizovať život Kristových učeníkov. Preto je vo vzťahu s liturgiou a láskou, aby zviditeľnila konštitutívnu jednotu nového života, ktorý vytryskol z krstu.

2. V súvislosti s touto obnovou pápež František v apoštolskej exhortácii *Evangelií gaudium* stanovil niekoľko dôležitých charakteristík katechézy, ktoré ju priamejšie spájajú s ohlasovaním evanjelia v súčasnom svete.

Kerygmatická katechéza¹¹, ktorá smeruje priamo k srdcu viery a obsahuje to podstatné z kresťanského posolstva, je katechézou, ktorá ukazuje konanie Ducha Svätého; ktorá komunikuje spásonosnú Božiu lásku v Ježišovi Kristovi a ktorá sa neustále daruje pre plnosť života každého človeka. Rozličné formulácie kerygmy, ktoré sa nevyhnutne otvárajú prehlbovaniu, sú rovnako základnými vstupnými bránami k tajomstvu.

Katechéza ako mystagogická iniciácia¹² začleňuje veriaceho do živej skúsenosti kresťanskej komunity, skutočného miesta života viery. Táto formačná skúsenosť je postupná a dynamická; bohatá na znamenia a jazyk; je naklonená integrácii všetkých dimenzií osoby. Toto

11 Porov. EG 164 – 165.

12 Porov. EG 166.